

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Aleš Macháček

Sociální politika v post-komunistické Evropě – Dědictví komunistického režimu?

Social policies in post-communist Europe – Heritage of a communist regime?

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.
Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci **Sociální politika v post-komunistické Evropě – Dědictví komunistického režimu?** vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne: .....

Podpis: .....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a za cenné rady během konzultací. Zároveň bych rád poděkoval mé rodině za trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	1
1. Teorie	6
2. Metodologie výzkumu.....	12
2.1. Konceptualizace.....	12
2.2. Operacionalizace a metody.....	17
3. Skupiny států	19
3.1. Skupina post-komunistických států	19
3.2. Skupina dlouhodobě liberálně demokratických států	22
4. Analýza dat.....	25
Závěr.....	33
Seznam pramenů a literatury	35
Abstrakt	38
Abstract	38

Úvod

Analýzu sociální politiky post-komunistické Evropy jsem si zvolil z důvodu absence uceleného výzkumu odlišností mezi dlouhodobě liberálně demokratickou částí Evropy a částí Evropy, která si v minulém století prošla etapou komunistického režimu. V literatuře dochází k polemice nad správným terminologickým označením tohoto režimu („socialistický“ vs. „komunistický“). V této práci používám termín „komunistický režim“ s odkazem na definování tohoto režimu v zákoně ČR jako komunistického (Zákon č. 198/1993 Sb.). Jedná se o zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Při odkazování na tu část Evropy, která si v minulém století prošla etapou komunistického režimu, používám také termín „post-komunistické státy“.

Zabývám se hlavně odlišnostmi, které se nedají odbourat v rámci několika let, ale naopak přetrvávají i dlouhá desetiletí a vytvářejí kulturní i ekonomické propasti mezi jinak dvěma geograficky velmi blízkými světy. Ústředním tématem práce budou tyto odlišnosti v rámci sociální politiky. Mým cílem je kvantitativně analyzovat rozdíly v rámci sociální politiky mezi zmíněnými dvěma částmi Evropy a výsledná data umístit do kontextu vytvořeného deskriptivním popisem a částečným kvalitativním porovnáním podoby sociální politiky jednotlivých států, kterými se v práci zabývám.

Pro účely bakalářské práce jsem formuloval následující výzkumné otázky (VO):

VO č. 1: *„Jak se liší současná sociální politika států, které si ve druhé polovině 20. století prošly komunistickým režimem od těch, které ve stejné době měly režim demokratický?“*

VO č. 2: *„Dochází od rozpadu komunistických režimů k postupnému sblížení způsobů financování sociální politiky mezi evropskými státy?“*

Zvolil jsem si tyto výzkumné otázky, neboť sociální politika je podle mého názoru jedna z nejdůležitějších oblastí moderní politiky. Je to oblast politiky, která má vliv nejen na samotné životy občanů, ale i na celkovou stabilitu státu. Spousta problémů v dnešním světě vzniká z dlouhodobého ignorování základních potřeb lidí, kteří se následně cítí přehlíženi. Mají pocit, že stát nebo společnost na ně nemyslí a nechává je na pospas osudu (Burgoon, 2006). Z toho často pramení jejich podpora populistických a extrémistických stran/organizací, které volí/podporují jako formu protestu. Tyto strany či organizace totiž jejich frustrace rády využijí a předhodí jim nejčastěji určitou skupinu lidí, na kterou jejich problémy svede. Z toho vzniká spousta konfliktů, které mají mnoho podob. Nejčastěji mají tyto konflikty podobu

náboženského extrémismu ekonomicko-třídní nenávisti, homofobie, rasismu a antisemitismu (Burgoon, 2006). Tyto konflikty mohou vést k horšímu fungování státu a tím dále poškozovat životní úroveň jeho obyvatelstva. Řešením těchto problémů můžeme zamezit růst podpory populistických a extrémistických stran, což vidím jako velmi důležitý cíl pro společnost do budoucna, a to obzvláště v dnešní době, která se stává stále více nestabilní.

Zároveň jsou veškerá zjištění aplikovatelná v širokém měřítku napříč světem. Většinu moderních a prosperujících států světa můžeme označit názvem „sociální stát“. Pro termín „sociální stát“ si vypůjčuji následující definici: „Sociální stát je státem, který je zavázán poskytnout základní ekonomickou bezpečnost pro své občany skrze ochranu před tržním rizikem souvisejícím se stářím, nezaměstnaností, nehodami a nemocemi“ (Weir, 2001). Ačkoliv se, jak vzápětí rozvedu v rámci této bakalářské práce, tyto státy liší snad ve všech složkách sociální politiky, tak jednu velmi důležitou věc mají většinou společné. Jedná se o společný zájem o spokojenou a prosperující společnost, ve které lid nemá zapotřebí přiklánět se k extrémistickým vlivům a využívat radikálních nástrojů změny. Z toho důvodu vnímám jakýkoliv výzkum sociální politiky jako nesmírně cenný. Věřím, že každá analýza možných korelací, rozdílů a slabých míst může potencionálně vést k zlepšení kvality života řady lidí po celém světě.

Uvedenými výzkumnými otázkami bych rád našel spojitost mezi historickou zkušeností daného státu s komunistickým režimem a jeho rozsáhlostí sociální politiky se sociální politikou v dlouhodobě liberálně demokratických státech, které zkušenost s tímto režimem nemají. Komunistické režimy byly ekonomicky méně výkonné než jejich tehdejší liberálně demokratické protějšky. Neudržitelnost ekonomiky byla jeden z důvodů, proč také tento režim padl. Ovšem součástí komunistické myšlenky, která byla ústředním nástrojem získávání podpory lidu, byla i právě vyšší míra podpory sociální politiky (Cerami, 2004). Pokusím se tedy zjistit, zda a do jaké míry tato myšlenka zanechala stopu v pohledu států na sociální politiku. Taková výzkumná otázka může v rámci budoucího výzkumu sloužit k identifikování problematických prvků ve státech, kde zatím sociální politika není dostatečně rozvinutá, či naopak způsobuje přemrštěnou zátěž na rozpočet daného státu. Zároveň je ale nutné zmínit, že většinu států západního světa můžeme označit termínem „sociální stát“, tedy stát, který vnímá nutnost výdajů na sociální politiku a poskytování benefitů, které ve společnosti hrají roli „záchranné sítě“, která jim umožní přežít/důstojně žít v krizových situacích (Esping-Andersen, 1990; Kostadinova, 2014). Izolováním jednotlivých historických prvků a vlivů, kterými si daná společnost prošla, můžeme přijít na postupy, kterými by se dala daná situace v konkrétních

zemích zlepšit. Izolace těchto prvků, ovšem není předmětem tohoto výzkumu. Zajisté se ale jedná o zajímavé téma vhodné pro navazující výzkum této problematiky.

Dosavadní literatura je bohatá na analýzu sociální politiky minulých komunistických režimů v Evropě a stejně tak i na analýzu sociální politiky států současnosti. Velké množství informací je k dispozici i díky pravidelným zprávám a analýzám Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a Eurostatu (Eurostat, 2022; OECD, 2022). Ve většině současné literatury se nachází odkazy na autora Esping-Andersena, který vytvořil jednu z prvních kategorizací moderních typů sociální politiky. Lze ji najít v jeho díle *The three worlds of welfare capitalism*. Rozlišuje 3 základní typy sociálního státu: liberální, korporativistický a sociálně demokratický. Tyto typy jsou od sebe odlišovány primárně mírou stratifikace a dekomodifikace. Stratifikací je myšlen způsob jakým stát přistupuje k jednotlivým sociálním skupinám při provádění sociální politiky. Míru dekomodifikace Esping-Andersen definuje následovně: „Dekomodifikace označuje míru do jaké jsou individua a rodiny schopny udržet akceptovatelný sociální standart života nezávisle na jejich zapojení do tržních mechanismů (Esping-Andersen, 1990).“ Při analyzování dekomodifikace se díváme na sociální benefity typu životního minima nebo například základního nepodmíněného příjmu. Na základě stratifikace a dekomodifikace pak Esping-Andersen seřazuje výše vypsané kategorie, a to od nejméně dekomodifikujících po nejvíce dekomodifikující a zároveň od nejvíce stratifikujících po nejméně stratifikující (Esping-Andersen, 1990; Kostadinova, 2014).

Tato kategorizace je následně rozšířena a vylepšena řadou dalších kvalitně zpracovaných prací. Několik z nich představují ve svém díle Govdeli a Umar (2021), kteří k Esping-Andersenovi přidávají např. tzv. „Jižní model“, který vytvořil Ferrera (1996). Aplikaci starších kategorizací na případy post-komunistických států následně silně kritizuje Kostadinova a následně navrhuje vlastní způsob kategorizace, který je dále přiblížen v rámci první kapitoly této bakalářské práce (Kostadinova, 2014).

Kostadinova (2014) se taktéž zabývá konkrétními významnými odlišnostmi financování sociální politiky v jednotlivých evropských státech. Tato kvalitativní analýza je velmi přínosná pro mou práci, jelikož díky ní budu moci zařadit výsledky, které poskytne má datová analýza, do teoretického kontextu stavu sociální politiky jednotlivých států. Nejedná se o ústřední cíl této práce, ovšem výsledkům to zajisté přidává na výpovědní hodnotě.

Velkou pomocí jsou zprávy nezávislých organizací o stavu sociální politiky evropských států napříč různými sférami. V práci cituji zprávy vydané organizací Sustainable Governance

Indicators (SGI). SGI poskytuje detailní analýzu výdajů a pohled na praktické následky pro obyvatelstvo daného státu. SGI zároveň své výsledky přehledně uvádí v grafické podobě a státy jsou mezi sebou porovnávány v žebříčku v jednotlivých kategoriích sociální politiky. Sociální politika je jen malou částí celkového zaměření analýzy SGI, ovšem těmito dalšími oblastmi analýzy se v této práci nezaobírám (SGI, 2014a, 2014b, 2016a, 2016b).

Konkrétně na zdejší domácí prostředí České republiky se zaměřují autoři Večerník (2005) a Potůček (2004). Zaměřují se především na stav sociální politiky v Československu a následně v rámci samostatné České republiky na období po přechodu k liberálně demokratickému režimu. V tomto období se soustředí např. na dokument s názvem Scénář sociální politiky, který měl určit směřování reforem sociální politiky v České republice.

Podobným způsobem dochází k analýze přechodného období mezi komunistickým režimem a liberálně demokratickým režimem v disertační práci Ceramiho (2005). Zde již ale dochází k podrobné analýze všech zemí bývalého sovětského bloku. Zároveň popisuje kvalitativní stav sociální politiky přímo v době komunistického režimu (Cerami, 2005). Analýz, které by se zaměřovaly na kvalitativní zhodnocení sociální politiky komunistických států sovětského bloku je velmi poskromnu. Z toho důvodu je tato disertační práce velmi cenná pro ustanovení teoretického základu mé bakalářské práce. Více tento vliv na teoretický základ rozebírám v rámci první kapitoly.

Řada autorů se taktéž zabývá kauzálními příčinami růstu výdajů na sociální politiku s ohledem na konkrétní fenomény. Jako příklad se dá uvést práce Santose a Simõese (2021), na základě které zjišťujeme, že svět se stále aktivněji globalizuje, což se projevuje jak ve sbližování politické filosofie jednotlivých států, tak v nutnosti kompenzovat důsledky, které sebou rychlá globalizace nese. Můžeme totiž pozorovat, že globalizace vytváří tlak na státy poskytovat svému obyvatelstvu kompenzace skrze sociální politiku, aby se obyvatelstvo daného státu bylo schopno lépe vypořádat s ekonomickými důsledky globalizace (Santos & Simões, 2021).

Práce je členěna na čtyři kapitoly. Začíná teoretickou částí, v rámci které rozvádím dosavadní teoretické poznání a uvádím teoretický základ, ze kterého hodlám vycházet v dalších kapitolách této práce. Představuji práce, které sloužily jako významná inspirace při formování kvantitativního i kvalitativního stylu výzkumu této bakalářské práce. V rámci této teoretické kapitoly dále představuji tři hypotézy, které vycházejí z dosavadního teoretického poznání a z mé snahy o porovnání zemí s dlouhodobě liberálně demokratickým režimem a post-

komunistických zemí. Zdůvodňuji volbu těchto hypotéz a jejich netradiční formulaci. Následuje metodologická část, kde představuji konceptualizaci pojmů a konceptů, které se v rámci práce objevují a se kterými pracuji v rámci mnou ustanovených hypotéz a jejich operacionalizaci. Kapitola se dělí na podkapitoly podle jednotlivých metodologických kroků. V třetí kapitole se zabývám analýzou stavu sociální politiky jednotlivých zemí za účelem vytvoření kontextu, do kterého budu schopen zasadit výsledky mé kvantitativní analýzy. Tuto kapitolu dělím na podkapitoly na základě rozdělení států na skupiny, které představuji v rámci metodologie. Začínám podkapitolou zabývající se post-komunistickými státy a pokračuji podkapitolou zabývající se dlouhodobě liberálně demokratickými státy. Kvantitativní analýza bude obsahem čtvrté a zároveň i poslední kapitoly této práce. V rámci této kapitoly představím výsledky kvantitativní analýzy a znázorním je ve formě tabulek a spojnicových grafů. Následuje již závěr, kde přehledně shrnuji kvalitativní i kvantitativní výsledky této bakalářské práce a potvrzuji či vyvracím ustanovené hypotézy.

1. Teorie

Teoretický základ této práce vychází primárně z kvantitativních výzkumů analyzujících korelace a odlišující se znaky mezi sociální politikou jednotlivých zemí napříč světem. Velkou teoretickou inspirací je pro mě výzkum Santose a Simõese (2021), kde dochází ke kvantitativní ale částečně i kvalitativní analýze sociální politiky na základě údajů poskytnutých OECD (převážně data operující s výdaji na úrovni procenta z HDP). Jejich práce se zabývá nalezením korelace mezi výdaji na sociální politiku a navyšující se mírou globalizace a jejími neodmyslitelnými následky. Santos a Simões pracují s 34 zeměmi OECD, které rozdělují do 6 kategorií: 1) Sociálně demokratický model nebo také Severský model, 2) Anglosaský/Liberální model, 3) Evropský kontinentální /konzervativní/korporativistický model, 4) Jihoevropský/Středozevní model, 5) Středoevropský a východoevropský model, 6) Ostatní (Santos & Simões, 2021).

V průběhu práce jsou tyto skupiny porovnávány na základě procenta HDP vydaného na sociální politiku v jednotlivých obdobích pomocí spojnicového grafu. Ústředním tématem práce je však porovnání míry výdajů na sociální politiku s dopady globalizace na danou skupinu zemí. Zde autoři docházejí k závěru, že ekonomická a sociální globalizace má pozitivní dopad na výdaje, které jsou vydávány na sociální politiku napříč všemi skupinami (Santos & Simões, 2021). Usuzují, že podobný jev by mohl být pozorovatelný u post-komunistických zemí následkem přizpůsobení státům dlouhodobě liberálně demokratické Evropy z důvodu nutné inspirace při budování demokratického režimu a z důvodu principu europeizace (Fligstein, 2000).

Práce Santose a Simõese (2021) tedy slouží jako inspirace pro teoretický základ, hypotézy a pro způsob práce s daty v rámci mé bakalářské práce. V principu hodlám taktéž porovnávat procento HDP vydané na sociální politiku, ovšem mezi odlišně definovanými skupinami a za odlišným účelem.

Podobně se dá nahlížet i na práci Govdeliho a Umara (2021), i když v tomto případě z mé strany nedochází k inspiraci ve způsobu analýzy dat, která je provedena skrze velmi pokročilé statistické metody, jež jsou nad ambicemi mé bakalářské práce. Inspiruji se pouze v teoretickém základě, ze kterého čerpám při formulování již zmíněných výzkumných otázek a při formulování hypotéz v následující kapitole. Govdeli a Umar analyzují vztah mezi ekonomickým růstem a výdaji na sociální politiku v období 1999-2019. Data jsou čerpána z OECD (především údaje o výdajích na sociální politiku převedená na procento z HDP) a

z databáze Světové banky (především údaje o ekonomickém růstu). K analýze dlouhodobého vztahu mezi zmíněnými proměnnými využívají Durbin-Hausmanův kointegrační test. Kauzalita byla ověřena pomocí Emirmahmutoglovým a Koseovým panelovým kauzálním testem. Výsledkem analýzy je ověřená kauzalita, že ekonomický růst vede k vyšším výdajům na sociální politiku a zároveň kauzalita, že vyšší výdaje na sociální politiku vedou k většímu ekonomickému růstu (Govdeli & Umar, 2021). Jedná se o jeden z poznatků, ze kterých vycházím při formulování hypotéz. Autoři dále argumentují, že politici vytvářející zákony ovlivňující ekonomiku by vždy měli brát na vědomí i nutnost přizpůsobovat tyto zákony sociální politice (Govdeli & Umar, 2021).

Kostadinova, z jejíž práce čerpám poznatky o lišících se zdrojích financování sociální politiky napříč evropskými státy, taktéž přistupuje k analýze kvantitativním způsobem. Pracuje s 30 evropskými státy (28 států EU + Norsko a Švýcarsko), které analyzuje na základě dat o sociální politice poskytnuté organizací Eurostat. Tyto země porovnává napříč dvěma dimenzemi. Nejdříve je porovnává podle zdrojů financování sociální politiky (používá označení „dimenze solidarity“). Mezi zdroje patří zaměstnanci, zaměstnavatelé a vlády. Následně se zabývá omezeními, které jsou součástí čerpání těchto financí (označuje jako „dimenze inkluзивity“). Zdroje financování analyzované v rámci dimenze solidarity porovnává vypočítáním poměru, v jakém se nachází např. financování skrze zaměstnance ku financování skrze zaměstnavatele. Pro analýzu dimenze inkluзивity dále využívá zprávu o stavu sociální politiky ve světě vydanou Administrativou sociálního zabezpečení Spojených států amerických (SSA). Kvalitativní informace získané z této zprávy kóduje, aby je bylo možné využít při vzájemném porovnání (Kostadinova, 2014).

Jedním z cílů, kterých se touto prací snaží Kostadinova dosáhnout, je seskupení států na základě podobných zdrojů financování. Významně kritizuje aplikaci Esping-Andersenových kategorií (1990) na post-komunistické země a předpokládá, že jí navrhané rozlišení nabízí flexibilitu, pomocí které můžeme post-komunistické země zahrnout do kategorií společně se zeměmi, které v práci označuji jako dlouhodobě liberálně demokratické (Kostadinova, 2014). Tento přístup je pro mě velmi inspirativní a vychází z něj má snaha o porovnání dříve neanalyzovaných prvků sociální politiky napříč Evropou. Zároveň tato práce dále potvrzuje trend čerpání dat z databází poskytnutých organizacemi Eurostat a OECD, který můžeme sledovat při analýze literatury zabývající se kvantitativní analýzou sociální politiky. Relevantní výsledky práce Kostadinové jsou dále prezentovány v rámci třetí kapitoly mé práce.

Nelze přehlédnout, jak velký dopad na literaturu zabývající se sociální politikou má již zmíněné dílo *The three worlds of welfare capitalism* od Esping-Andersena (1990). Jedná se o stavební kámen množství pojmů a konceptualizací týkajících se sociální politiky a zároveň utváří teoretický základ pro téměř veškerou kategorizaci sociální politiky. Má práce na tento trend navazuje a Esping-Andersenovu dílu přiřazuje velký význam.

Užitečným dílem je disertační práce Ceramiho (2004). Jak již bylo nastíněno v úvodním představení literatury, tato velmi obsáhlá práce se zabývá stavem sociální politiky post-komunistických států v období před i po pádu komunistického režimu. Analyzuje jednotlivé státy, ale prezentuje i určité poznatky ke skupině post-komunistických států jako celku. Z práce primárně čerpám informace o kvalitě sociální politiky v období komunistického režimu napříč sovětskou sférou vlivu (Cerami, 2004). Nejedná se o období, které bych v práci přímo kvalitativně sám analyzoval nebo které bych zahrnul do kvantitativní analýzy. Odpovídá ale na otázku, zda komunistický režim opravdu poskytoval silnou sociální politiku a zdali má vůbec smysl v rámci této oblasti hovořit o dědictví komunistického režimu, kterým se v této bakalářské práci zabývám.

Cerami popisuje, že je těžké jednoznačně definovat, co spadá do sociální politiky komunistických režimů v Evropě, jelikož veškerá činnost státu se zaštiťovala označením „sociální“. I přesto ale můžeme pozorovat, že sociální politika byla rozlehlá a můžeme napříč státy pozorovat následující prvky: bezplatné zdravotnictví, podpora zaměstnanosti, podpora bydlení, penze a „záchranná síť“ pro občany, kteří nebyli schopni pracovat. Sociální politika byla tedy rozsáhlá a inkluzivní, ovšem její kvalita byla sporná. Cerami tento jev ukazuje na příkladu podpory bydlení. V řadě států byl např. nedostatek bytů. Byty byly zároveň zpravidla stavěny s fixní úrovní životních podmínek, která byla velmi nízká. V oblasti zdravotnictví můžeme napříč zeměmi sovětského bloku pozorovat nadprůměrný počet doktorů na počet obyvatel v porovnání se západním standardem, ovšem problém nastával ve strukturálním stavu zdravotnictví. Zdravotnické vybavení a kvalita poskytovaných služeb nebyly ani zdaleka na dobré úrovni. Sociální politiku můžeme tedy shrnout jako rozsáhlou, ale nekvalitní (Cerami, 2004). Z této rozsáhlosti vycházím, když hovořím o „dědictví komunismu“ v rámci sociální politiky. Využívám těchto poznatků při formulování hypotéz a při detailnější analýze skupin v práci mnou sledovaných států.

Pro účely deskriptivního popisu a částečné kvalitativní komparace sociální politiky se inspiroji převážně teoretickým přístupem výročních zpráv publikovaných organizací Sustainable Governance Indicators (2014a, 2014b, 2016a, 2016b). Dochází zde k přehledné

komparaci na základě jednotlivých sfér sociální politiky s důrazem na výrazně odlišující se prvky. SGI následně všechny analyzované země seřazuje na základě „známek“, které jsou zemím uděleny v jednotlivých oblastech fungování státu a zároveň i napříč konkrétními programy. Pro představu: v případě sociální politiky dochází k oznámkování kvality sociální politiky jako celku a zároveň jejích dílčích částí jako např. zdravotnictví. Zdravotnictví je následně znovu rozděleno na jednotlivé části jako např. dostupnost doktorů, kvalita poskytnuté péče atd. Tyto části jsou pak taktéž známkovány (SGI, 2014a, 2014b, 2016a, 2016b). Zde lze kritizovat neobjektivnost těchto známek, jelikož v případech, kdy dochází k čistě kvalitativní analýze oblastí, u kterých je obtížné získat dostatečné množství objektivních dat, dochází z mého pohledu u autorů k subjektivnímu zabarvení výsledků. Nijak se neinspirují a ani dále nijak nepracují s jednotlivými „známkami“, které SGI zemím uděluje.

Díky pravidelným aktualizacím zpráv SGI a archivaci starších vydání, lze identifikovat jednotlivé faktory, které v průběhu času ovlivňovali vývoj sociální politiky daného státu (SGI, 2014a, 2014b, 2016a, 2016b). Tento přístup poskytuje teoretickou inspiraci pro kvalitativně komparační/deskriptivní část této bakalářské práce.

Pozitivní náhled na nástroje sociální politiky a princip sociálního státu, který je přítomen v rámci celé mé bakalářské práce, má oporu v práci Kerstenetzkyové (2021). Popisuje, jak významnou roli hrál fungující sociální stát v obdobích krizí a jak bychom měly o tyto nástroje pečovat v přípravě vůči krizím následujícím. Ať už se jedná o krize finanční, ekologické či zdravotnické, které vytváří řadu sociálních výzev. Při analýze těchto krizí vychází z databáze OECD. Zabývá se především koronavirovou krizí, která vytvořila tlak na sektor zdravotnictví a finanční krizí, která započala v roce 2007. Modely sociálního státu dle jejího názoru významně napomohly zmírnění dopadů těchto krizí, ovšem ukázaly i značné nedostatky, které upozornily na potřebu reforem a větší míry pozornosti při financování sektorů sociální politiky (Kerstenetzky, 2021).

Hypotézy jsou formulovány netradičním způsobem. Jsou ve vzájemném rozporu a může dojít k potvrzení pouze jedné z nich. Důvod spočívá v argumentech ustanovených v rámci této kapitoly, které vytváří prostor pro všechny tři hypotézy. Pro každou hypotézu existuje možné zdůvodnění a je mým cílem zjistit, která z hypotéz platí.

1) Země, které si prošly komunistickým režimem, mají v současnosti méně rozsáhlou sociální politiku než země, které ve stejné době měly demokratický režim.

Kauzální mechanismus M – Politický a ekonomický růst může zajistit občanům dané země větší blahobyt. Na tomto přístupu je z velké části vybudován tzv. welfare state (sociální stát), jehož teorií se řídí velké množství demokratických států (Esping-Andersen, 1990). Teoreticky by se takovýto blahobyt měl v různé míře projevit v rámci celé společnosti, a tedy i v rámci sociální politiky, která se stará o základní životní potřeby (Kerstenetzky, 2021). Tento jev ovšem není samozřejmý, jelikož zde mohou být další prvky jako např. nepřátelství daného státu vůči levicovým politikám, které jsou zpravidla hlavními motory rozšiřování sociální politiky, nebo také neefektivní/nefunkční systém daného státu, který není schopen s financemi správně nakládat. V tomto případě může docházet k hromadění bohatství v určité sociální vrstvě nebo skupině. Většinou pak hovoříme o pomyslných nůžkách bohatství, které se začínají čím dál tím více rozevírat a způsobovat potlačení sociální mobility.

2) Země, které si prošly komunistickým režimem, mají v současnosti rozsáhlejší sociální politiku než země, které ve stejné době měly demokratický režim.

Kauzální mechanismus M – Jednou ze základních myšlenek socialismu a komunismu je solidarita, která se přímo ukazuje v sociální politice. Režim poskytoval občanům sociální záruky, jelikož se jednalo o jeho hlavní ideologický pilíř a udržoval si skrze ně podporu, i když na tom celkově nemusel být ekonomicky nejlépe (Cerami, 2004). Vždy je pak velmi těžké měnit zavedené pořádky. Sociální politika je pak oblast, pro kterou toto pravidlo platí několikanásobně silněji, jelikož jsou obyčejní občané na toto téma velmi citliví a spousta lidí je s ní v životě přímo konfrontována (Večerník, 2005). Z toho důvodu předpokládám, že pokud v tomto režimu panovala rozsáhlejší sociální politika, tak budeme schopni tuto rozsáhlejší sociální politiku pozorovat i v dnešní demokratické podobě daného státu.

3) Země, které si prošly komunistickým režimem, mají v současnosti sociální politiku na stejné úrovni jako země, které ve stejné době měly demokratický režim.

Kauzální mechanismus M – Pád komunistických režimů zapříčinil vznik nových politických a ekonomických dohod s ostatními státy. Ve chvíli, kdy dochází k uzavírání těchto velkých nových dohod, dochází také k určitému sblížení podob obou stran, aby došlo k hladšímu oboustrannému rozvoji. Tento jev můžeme pozorovat i v rámci EU, kde bývá označován termínem „europeizace.“ Obzvláště zde je tento jev velmi silný a ve velké míře se projevil hlavně při adaptaci zemí, které se do EU přidaly právě po roce 1989 (Fligstein, 2000). Není zde tedy otázkou, zda nějaké sblížení těchto států probíhá, ale spíše do jaké míry a v

jakých oblastech nejsilněji. V rámci této hypotézy předpokládám, že tyto jevy působily tak silně, že rozdíl je opravdu minimální, či dokonce neexistující.

Všechny zmíněné hypotézy jsou ověřovány skrze kvantitativní a částečně kvalitativní analýzu států a jejich sociální politiky. Vzhledem k povaze výzkumu zde tedy není prostor pro práci s daty ve formě např. osobního názoru obyvatel.

2. Metodologie výzkumu

Nejprve ustanovuji konceptualizaci proměnných a jednotlivých termínů, kterými se v práci zabírám. Kapitola je zakončena popisem operacionalizace a metod.

2.1. Konceptualizace

V této části uvádím konceptualizaci mých výzkumných otázek. Závislá proměnná v rámci mé první zvolené výzkumné otázky je proměnná týkající se podoby sociální politiky daného státu, kterou vysvětluji nezávislou proměnnou. Nezávislou proměnnou je v tomto případě to, zda si daný stát prošel komunistickým režimem nebo neprošel a je tím pádem dlouhodobě liberálně demokratický.

Jedním ze způsobu, jak určit rozsáhlost sociální politiky, je podívat se na HDP jednotlivých států a zjistit, jaké procento rozpočtu jde na jednotlivé oblasti sociální politiky a následně sociální politiku celkově. Do výsledků může zasáhnout řada intervenujících nekontrolovaných proměnných. Spoléhám však na to, že přesnost výrazně zvýšuji důkladnou selekcí států. Veškerá data čerpám z data setů poskytnutých organizací OECD (2022). OECD do své sady dat o výdajích na sociální politiku (Social Expenditure) zahrnuje následující oblasti:

- Stáří (Old age)
- Pozůstalí (Survivors)
- Nezpůsobilost (Incapacity)
- Zdraví (Health)
- Rodina (Family)
- Programy na podporu zaměstnanosti (Active labour market programmes)
- Nezaměstnanost (Unemployment)
- Bydlení (Housing)
- Další oblasti sociální politiky (Other social policy areas)

Zmíněné oblasti zahrnují velkou škálu různých typů výdajů, programů a iniciativ. V následujících odstavcích detailněji přibližuji náplň jednotlivých kategorií. Zároveň se nejedná o vyčerpávající výčet, jelikož ne všechny programy jsou zajištěny v každém státě, a naopak některé programy se v určitých zemích nadále mohou dělit na další dílčí programy či iniciativy. Vypisuji tedy ty části, které považuji za nejreprezentativnější pro danou oblast a které poskytují lepší představu o podobě dané oblasti.

Oblast „Stáří“ v sobě zahrnuje finance vydávané na penze a poskytování pečovatelských služeb lidem v seniorním věku v podobě financování domovů pro seniory (OECD, 2022).

Oblast „Pozůstalí“ zahrnuje výdaje na vdovské a vdovecké důchody, sirotčí důchody a také případné finance vynakládané na pohřby, pokud jsou v dané zemi v určitých situacích vůbec vypláceny (OECD, 2022).

Oblast „Nezpůsobilost“ odkazuje na programy, které mají za cíl poskytnout podporu lidem s fyzickým či mentálním postižením, ale také klasickou podporu zaměstnancům, kteří nejsou schopni vykonávat pracovní činnost ze zdravotních důvodů. Mezi konkrétní programy patří invalidní důchod, podpora rodičům, kteří opečovávají dítě trpící postižením, podpora rehabilitačních center, které se soustředí na práci s lidmi trpícími postižením, vyplácení nemocenské pracujícím a další menší programy (OECD, 2022).

Do oblasti „Zdraví“ spadají kromě klasických výdajů na provoz zdravotnictví i programy zaměřené na prevenci, které napomáhají ke zlepšení zdravotního stavu občanů. Zahrnuty jsou zde i protidrogové programy, které klasicky nemáme na mysli, když mluvíme o výdajích na zdravotnictví. Financování těchto programů je ale jen malou částí v porovnání s kolosem, kterým jsou výdaje na klasické zdravotnictví. Z toho důvodu při odkazování na oblast „zdraví“ zobecňuji použitím klasického termínu „zdravotnictví“ (OECD, 2022).

Oblast „Rodina“ zahrnuje hlavně peněžitou pomoc v mateřství, rodičovskou dovolenou, celkově programy zaměřené na podporu výchovy dětí, programy zaměřené na prevenci proti domácímu násilí na dětech, podporu samoživitelek/samoživitelů a případnou pomoc s financováním nákladů spojených se studiem dětí (primárně dětí ze sociálně slabších rodin) (OECD, 2022).

Oblast „Programy na podporu zaměstnanosti“, jak už název napovídá, zahrnuje převážně programy, které mají za cíl bojovat proti nezaměstnanosti. Mezi tyto programy patří například rekvalifikační programy, programy na podporu zájmu o potřebné pracovní pozice mezi mladými studenty a podpora vzniku pracovních míst určených zejména pro lidi trpící postižením či jinou formou znevýhodnění na trhu práce. Do této oblasti patří i podpora dobrovolnických iniciativ (OECD, 2022).

Oblast „Nezaměstnanost“ zahrnuje financování kompenzací lidem, kteří se ocitnou nezaměstnaní (OECD, 2022).

Oblast „Bydlení“ zahrnuje výdaje na podporu sociálního bydlení, komunitního bydlení a komunitní infrastruktury, asistenci pro lidi bez domova (skrže přímo finanční podporu ale i financování informačních služeb) a například i programy, které se snaží o prevenci a včasný zásah proti ztrátě bydlení celých rodin (OECD, 2022).

Do poslední oblasti „Ostatní sociální výdaje“ spadají výdaje určené na zřizování víceúčelových center pro sociální výpomoc, programy zaměřené na poskytnutí krizového bydlení a ošacení, programy zaměřené na podporu uprchlíků a celkově programy, které mají za cíl lépe začlenit do společnosti veškeré imigrující osoby. Tato pomoc může být v podobě např. jazykových kurzů (OECD, 2022).

Vzhledem k tomu, že tato bakalářská práce pracuje s daty poskytnutými OECD (2022), tak je vhodné, abych přejal výše uvedenou definici sociální politiky, se kterou OECD pracuje při sběru dat.

Vytvářím 2 skupiny států, se kterými v následujících kapitolách pracuji. První je „skupina post-komunistických států“, na kterou taktéž v práci odkazuji použitím označení „skupina A“. Druhou skupinou je „skupina dlouhodobě liberálně demokratických států“, na kterou odkazuji označením „skupina B“. Skupina A obsahuje následující státy: Česká republika, Slovinsko, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Litva a Lotyšsko. Skupina B pak obsahuje tyto státy: Francie, Německo, Španělsko, Itálie, Velká Británie, Rakousko, Belgie. Státy jsou vybírány na základě v této podkapitole ustanovené konceptualizace. Následně výběr států přizpůsobuji tak, abych v rámci každé skupiny operoval se stejným množstvím států.

Do skupiny B byly vybrány největší státy Evropy, které lze zařadit mezi státy s dlouhodobou tradicí liberální demokracie a které dle mého předpokladu nejlépe reprezentují celkový stav skupiny dlouhodobě liberálně demokratických států. „Velikost“ státu určuji podle HDP převedeného na milióny dolarů k roku 2020 (World Bank, 2020). Menší státy ve stylu Lucemburska či Portugalska jsem do analýzy nezahrnoval, jelikož bych očekával možné zkreslení dat. Počtu států vybraných pro účely skupiny B je následně přizpůsoben počet států obsažených v rámci skupiny A.

Data následně pro kontrolu porovnávám s podobnými data sety poskytnutými organizací Eurostat (Eurostat, 2022; OECD, 2022). V textu používám termín „rozsáhlost sociální politiky“, kterým se odkazuji právě na zmíněné měření HDP. Podrobněji se těmito způsoby měření zaobírám v rámci operacionalizace.

Na závěr mé konceptualizace zavádím také negativní definici. Vzhledem k tomu, že pracuji čistě s procentem HDP, tak do svého výzkumu nebudu zahrnovat sociální programy a opatření, které jsou financovány z jiných zdrojů než danou zemí. Takový případ může nastat např. v zemích, které jsou členy Evropské Unie. EU se s postupem let čím dál tím více snaží angažovat do sociální politiky a vyrovnávat podmínky napříč evropským územím (EK, n. d.; Euroskop, n. d.). Tento jev byl nejrazantněji pozorovatelný v rámci investic do rozvoje post-komunistických zemí před rozšířením EU právě o tyto země. Financování ale v tomto směru probíhá i dnes v různých podobách.

V sociální politice je EU aktivní ve formě různých fondů a programů, kterými podporuje různé oblasti sociální politiky. V poslední době byl nejvýznamnějším Program EU pro zaměstnanost a sociální inovace (EaSI). Ten sdružuje 3 finanční programy: Mikrofinanční nástroj, Zaměstnanecký servis (EURES) a PROGRESS (EK, n. d.; Euroskop, n. d.). Mikrofinanční nástroj umožňuje nezaměstnaným vzít si půjčku a založit podnikání. Část financí je určena i pro sociální podniky, které se mohou zaměřovat například na zaměstnání handicapovaných, lidí bez domova či lidí po výkonu trestu. Tyto podniky se nemusí nutně orientovat na zisk a tím pádem jim tyto programy mohou významně pomoci. Zaměstnanecký servis podporuje mobilitu a informovanost pracovníků napříč EU. PROGRESS financuje projekty nevládních organizací, veřejných orgánů a kampaní zaměřených na zaměstnanost, sociální začlenění a rovné příležitosti. Pro období 2021-2027 je nyní vytvořen Evropský sociální fond plus (ESF+), na který je v plánu vynaložit 101,2 miliardy EUR. EaSI se stane jeho složkou (Euroskop, n. d.). Jejich správné přerozdělování by ovšem mohlo čerpat z mnou provedeného výzkumu, který může identifikovat problémové oblasti.

Mohl by také nastat případ, kdy by základní prvky sociální politiky bylo nutné v různých zemích financovat skrze humanitární pomoc. I v takovémto případě bych tedy takovou pomoc nezahrnul do mnou sbíraných dat.

Vzhledem k tomu, že v rámci tohoto výzkumu pracuji na úrovni států, se kterými pracuji jako celky, nehodlám do svého výzkumu zpracovat odlišnosti sociální politiky na různých částech území daného státu. Pro bližší představu uvedu příklad České republiky, ve které se s tímto jevem můžeme setkat. Určité položky spadající pod sociální politiku jsou v kompetenci krajů, které s těmito položkami mohou volně nakládat, a tak může docházet k odlišnostem (MSK, 2020). Každý kraj je zákonem povinný vytvořit střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a je odpovědný za zajištění dostupnosti a udržitelnosti sítě sociálních služeb, včetně zabezpečení jejich adekvátního financování (Zákon č. 108/2006 Sb.). Tím pádem může kraj

upřednostnit např. sociální prevenci nebo sociální péči (např. domovy pro seniory). Zastupitelstvo každého kraje rozhoduje jak o ustanovení dotačních podmínek, tak o samotném přidělení jednotlivých dotací v rámci sociálních služeb (MSK, 2020). Může se zde zajisté projevit i odlišná kvalita administrativy v konkrétním kraji.

Jednou z věcí, které by šly do pojmu „sociální politika“ zahrnout, je samotné množství existujících sociálních programů. Předpokládám, že tato proměnná by mohla poskytnout zajímavé údaje o férovém rozdělení financí pro co nejširší spektrum znevýhodněných. Velké množství existujících programů může naznačovat pozitivní jev diverzifikace pomoci, ovšem naopak také může představovat špatnou organizační strukturu sociální politiky v daném státě. Tím mám na mysli hlavně chaotickou legislativu, či neefektivní byrokracii, která může potlačovat celkové možnosti sociální politiky. Jsou zde způsoby, jak by šly tyto věci odlišit, ovšem bylo by zapotřebí velmi důkladného a dlouhého výzkumu, který by dle mého názoru nepřinesl dostatečný užitek v kontrastu k věnovanému úsilí. Z toho důvodu jsem se rozhodl tuto proměnnou do výzkumu nezapracovat.

Nebudu se zabývat sociální politikou zemí, ve kterých objektivně panuje diktátorský režim, nebo mají pochybnou, či nestabilní úroveň demokracie. Příkladem takového státu může být Rusko. Tyto země by v rámci mého výzkumu neprodukovaly relevantní výsledky. Stejně tak z mého výzkumu vyřadím země, ve kterých panují nebo v nedávné době (definuji jako období kratší než 1 rok) panovaly ozbrojené nepokoje, nebo jsou/byly dokonce ve válečném stavu. Jako příklad lze označit Ukrajinu. Do datové sady nezařadím ani státy, které se v letech před koronavirovou krizí potýkaly s extrémně špatnou ekonomickou situací, která by je významně odlišovala od zbytku evropských států. Do této definice spadá hlavně Řecko, které se začalo potýkat s platební neschopností z důvodu neúnosného státního dluhu. Následkem této situace se dlouhá léta muselo Řecko vyrovnávat s horší ekonomickou situací. Vyrovnávalo se s ní primárně v období 2009-2018 (Sullivan, 2018), což přímo koliduje s obdobím, které sleduji v rámci datové analýzy. Rovněž nebudu brát v potaz země, které si v nedávné době prošly významnou živelnou pohromou. Může se jednat např. o ničivé hurikány, tornáda, vlny tsunami nebo zemětřesení. Ve všech případech se ale musí jednat o škody, které prokazatelně poškodily chod celé země. Ukazatelem tohoto narušení může být např. razantní a náhlý pokles HDP, nebo nutnost plošné humanitární pomoci od cizích států. Takový jev by naznačoval, že země již není schopna s těmito výzvami bojovat sama. Oba tyto vlivy působí velmi destabilizačně a přinášejí do hry velké množství významných proměnných, které bych nebyl v rámci této práce schopen kontrolovat a mé výsledky by tím pádem byly velmi zkreslené.

Druhá výzkumná otázka pracuje se stejnými proměnnými a koncepty, jen je staví do odlišené situace. Z toho důvodu neopakují detailní výklad jako v předešlých odstavcích. Závislou proměnnou je zde „sblížení sociální politiky“, což definuji jako sblížení výdajů v podobě procenta z HDP. Nezávislou proměnnou jsou v tomto případě znovu státy, které rozdělují na základě jejich historické zkušenosti s komunistickým režimem v souladu s první výzkumnou otázkou.

2.2. Operacionalizace a metody

Na základě mých výzkumných otázek vytvářím 2 kategorie, do kterých rozdělují jednotlivé státy. První kategorie obsahuje státy, které si prošly komunistickým režimem a jsou nyní demokratické. Druhá kategorie obsahuje státy, které ve stejné době již byly liberálně demokratické a tuto demokracii si dodnes uchovávají. Budu pracovat s daty za léta 2000, 2005, 2010, 2015 a 2017 (OECD, 2022). Údaje, které by pocházely z dřívějšího období, nebylo možné spolehlivě dohledat pro všechny státy, které byly vybrány pro analýzu. Stejně tak pozdější data byla vynechána z důvodu koronavirové pandemie, která by jistě významně zkreslila výsledné údaje. Koronavirová pandemie byla totiž velkou výzvou pro sociální politiku napříč světem. Nejvíce zasažena byla samozřejmě oblast zdravotnictví. Každý stát se s touto výzvou vypořádal různě. Některé úspěšněji než jiné (Kerstenetzky, 2021). Pokoušet se o přizpůsobení dat z období po začátku koronavirové krize v roce 2019 by bylo nad možný rozsah této práce. Pracuji tedy s těmito pěti časovými body vždy s pětiletým rozestupem (s výjimkou posledního z roku 2017). Jedná se o kompromis mezi spolehlivostí dat, počtem sledovaných případů a aktuálností.

V rámci mého výzkumu obstarávám data týkající se sociální politiky obou skupin států. Jedná se o procento z HDP, které je vynakládáno na sociální politiku, jak jsem ji definoval v rámci mé konceptualizace. Následně jsou obstarány data výdajů na sociální politiku zobrazující vynaložené výdaje převedené na jednoho obyvatele v konstantních cenách k roku 2015 a s konstantním PPP (Purchasing Power Parity) také k roku 2015 (OECD, 2022). Údaje jsou převedeny do konstantních cen a na konstantní PPP z důvodu snahy eliminovat zkreslující vliv inflace, která by v grafech způsobila neustálý růst hodnot i v případě, že by k žádnému reálnému navýšení výdajů na sociální politiku nedocházelo. Dále mohu především díky PPP do porovnání přesněji zahrnout skutečnou ekonomickou úroveň daného státu (Taylor & Taylor, 2004). Data jsou znázorněna ve spojnicových grafech a skupiny jsou vzájemně porovnávány. V případě výdajů na sociální politiku v podobě procenta HDP, vypočítávám směrodatnou odchylku pro obě skupiny dat k roku 2017. Směrodatná odchylka určuje, jak moc se od sebe

vzájemně liší analyzovaná data. Vyšší výsledná hodnota značí vyšší míru heterogenity analyzovaných dat.

Výzkum pracuje s menším počtem případů. Tento počet je způsoben hlavně způsobem selekcí států pro jednotlivé skupiny, která sebou nese určitá omezení. Přesto věřím, že použití kvantitativní metody výzkumu má své opodstatnění a poskytuje zajímavé výsledky, které se dají příhodně zasadit do ustanoveného teoretického kontextu. Výše definované skupiny zemí budu vzájemně porovnávat. Porovnávám mezi sebou v čase průměry procenta z HDP vynaloženého na sociální politiku a následně průměry množství vynaložených peněz převedených na jednoho obyvatele a na dolary s konstantní hodnotou k roku 2015.

Jsem si vědom, že tato práce má problematické aspekty kvůli limitům, které způsobuje styl mého výzkumu. Je tedy nutné tyto problematické aspekty brát na vědomí. Jedná se hlavně o možnost výskytu falešných korelací.

3. Skupiny států

V této kapitole rozebírám obě skupiny států, se kterými v této práci operuji. První skupinou je “skupina post-komunistických států”, na kterou taktéž v práci odkazuji použitím názvu “Skupina A”. Druhou skupinou je “skupina dlouhodobě liberálně demokratických států”, na kterou také odkazuji názvem “Skupina B”. V obou skupinách zkoumám sociální politiku jednotlivých států a osvětluji jejich přístup k sociální politice na jejich území. Tento deskriptivní popis s prvky kvalitativní komparace provádím za účelem vytvoření kontextu, do kterého bude jednoduché zasadit výsledky mé datové analýzy.

V následujících podkapitolách se nezaobírám všemi jednotlivými sférami sociální politiky a ani detailním popisem všech států dané skupiny. Popis a kvalitativní komparaci omezují hlavně na zajímavé poznatky, které mají podobu výzev, kterým musí sociální politika v dané zemi čelit, významných odlišností ve financování či významných odlišností v kvalitě poskytnutých služeb. Pozornost je samozřejmě směřována i na Českou republiku, která se sice nijak zvláště neodlišuje, ovšem její vývoj od rozpadu komunistického režimu je velmi zajímavý a přináší řadu poznatků, které jsou užitečné pro celkové pochopení situace post-komunistických států Evropy. Dále se snažím analyzovat primárně státy, které lze označit za reprezentativní pro jejich danou skupinu.

Většina zemí, kterými se v rámci této práce zabývám, spadá do „korporativistické“ kategorie, se kterou se setkáváme v rámci již několikrát zmíněné kategorizace Esping-Andersena (1990). Za hlavní výhodu výzkumu ovšem považuji fakt, že žádný ze zvolených států není „liberálního“ typu, kterým jsou označovány státy, které nevnímají stát jako významného aktéra sociální politiky a spoléhají převážně na tržní mechanismy. Jelikož jsou mnou vybrané země v tomto ohledu převážně konzistentní, tak mohu spoléhat na přesnější výsledky mé analýzy. Zároveň je nutné zmínit, že Esping-Andersenovo rozlišení se postupně stává zastaralým a objevuje se řada aktuálnějších rozřazení, které vypisují hlavně v úvodu této práce, které operují s užší kategorizací, snažící se brát v potaz specifické charakteristiky jednotlivých států. Při použití těchto specifitějších kategorií již bohužel úroveň konzistence mnou vybraných států klesá.

3.1. Skupina post-komunistických států

Do této skupiny spadají následující státy: Česká republika, Slovinsko, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Litva a Lotyšsko. Všechny státy splňují požadavek na zkušenost s komunistickým režimem. Existuje mezi nimi rozdíl v datech, ve kterých opustili komunistickou

ideologii a připojili se k liberálním státům západní společnosti. Tento rozdíl ovšem nevnímám jako důležitý, jelikož je v celkovém měřítku několik desetiletí dlouhému trvání komunistického režimu zanedbatelný. To samé platí pro období, které sleduji za účelem datové analýzy. Tento drobný rozdíl má z mého pohledu jen minimální dopad na ekonomický vývoj v rámci 17 let trvajících sledovaného období liberálního typu ekonomiky (2000–2017). Všechny státy této skupiny spíše zařazujeme do výše definovaného konzervativního typu sociálního státu při použití Esping-Andersenovy definice (Esping-Andersen, 1990). Zároveň někteří autoři toto zařazení kritizují a upozorňují, že je velmi obtížné tyto země zařadit do již existujících definic, které byly vytvářeny primárně pro dlouhodobě liberálně demokratické země a s postkomunistickými zeměmi (v době vytvoření některých kategorizací stále mluvíme o komunistických režimech) nebylo počítáno (Kostadinova, 2014). Je otázkou, do jaké míry lze tedy státy této skupinu post-komunistických zemí zahrnout do těchto zobecňujících kategorizací. Na tuto otázku v rámci této práce nenabízím odpověď a nadále se držím primárně Esping-Andersenovi kategorizace i přes její potenciální nedostatky.

Při hlubším pohledu na rozložení financování sociální politiky jednotlivých států této skupiny narážíme na několik významných odlišností, kterými se tyto státy diferencují od evropského standartu. Významné odlišnosti se ukazují při detailnějším pohledu na jednotlivé způsoby financování sociální politiky a na jednotlivé oblasti kam tyto finance proudí.

Slovinsko velmi vyčnívá při pohledu na zdroje financování. Slovinsko je jednou z pouze tří evropských zemí (Slovensko, Chorvatsko a Švýcarsko), kde zaměstnavatelé přispívají na sociální politiku méně než zaměstnanci. Je nutné zmínit, že u většiny evropských zemí je podíl financování zaměstnavatelem nejen vyšší, ale rovnou až propastný. Případu Slovinska je zároveň potřeba věnovat zvýšenou pozornost, jelikož ze všech států skupiny A právě Slovinsko vydává největší procento svého HDP na sociální politiku (Kostadinova, 2014; OECD, 2022).

V době komunistického režimu byl pro Československo (a zpravidla i pro ostatní komunistické země) typický systém centrálně kontrolované sociální politiky. Po rozpadu komunistického režimu se Československo rozhodlo prosadit řadu významných reforem. Ústředním dokumentem, který tyto reformní snahy sdružoval a který představoval konkrétní návrhy, byl tzv. Scénář sociální reformy (Potůček, 2004; Večerník, 2005). Obsahoval snahu o pluralizaci, privatizaci a demokratizaci sociálního systému. Ambiciózní reformy se v celé své míře nepodařilo prosadit. Zastánci reforem se objevovali hlavně napříč pravicovým spektrem a z důvodu nátlaku levicových aktérů a společenské nevole muselo dojít k značnému omezení reforem a k ponechání řady prvků bývalých sociálních jistot. Velkou inspirací pro reformní

snahy byl styl Bismarckovské sociální politiky, které se budu blíže věnovat v případě Německa, které je součástí skupiny B. Mělo dojít k zavedení všeobecného a povinného zdravotního a sociálního pojištění (Potůček, 2004; Večerník, 2005).

Ochrana řady sociálních jistot neměla zpětným pohledem žádný výrazný negativní dopad na situaci v ČR, a naopak lze zajisté argumentovat, že tento krok byl pozitivní, ovšem tím se již pohybujeme na hranicích ideologických debat. Objektivním faktem zůstává zoufalá potřeba dokončení řady reforem, které od doby prvotních snah po pádu komunistického režimu zažívají stagnaci. Nejvýraznějším příkladem je zajisté nutná penzijní reforma (SGI, 2016b). Zmíněná stagnace bývá často vysvětlována stylem, jakým jsou od počátku v ČR vedeny politické kampaně. Strany si nedovolují tato témata prosazovat z důvodu obav ze ztráty volební podpory (Večerník, 2005).

K roku 2016 je Česká republika již zemí s rozvinutou a moderní sociální politikou, která se ale zároveň stále snaží najít odhodlání k nutným reformám především v oblasti penzí. Zdravotnictví je na nadprůměrné úrovni při porovnání s ostatními státy skupiny A (a dokonce i při porovnání s některými státy skupiny B). To je reflektováno vysokým skórem 8, které organizace SGI uděluje českému zdravotnictví. Kvalita služeb je vysoká. Jejich dostupnost se ale liší napříč regiony (SGI, 2016b).

Nejvíce zřetelná je na první pohled nízká míra chudoby a příjmové nerovnosti. České republice se v tomto ohledu daří držet si jedno z nejlepších postavení všech zemí OECD. Důvodem je nastavení celého systému, který aktivně přerozděluje bohatství v zemi. Chudoba se primárně koncentruje v několika oddělených regionech, v sociálně vyloučených lokalitách a mezi menšinami, které ČR není schopna efektivně začlenit. V těchto sociálně vyloučených oblastech je největším problémem nezaměstnanost, nedostupnost kvalitního vzdělání a zdravotní péče (SGI, 2016b).

Polsko je jedním z mála států, který udává občanům povinnost vést penzijní pojištění. Zároveň je v porovnání se zbytkem Evropy velmi netradiční, že na financování penzí se podílí zaměstnavatel a zaměstnanec stejnou měrou (Kostadinova, 2014). Polsko je dále zajímavé množstvím neziskových organizací, které na sebe po přechodu k liberální demokracii vzaly značnou důležitou část poskytování služeb sociálně znevýhodněným. Zajisté zde lze hledat zdůvodnění i v silné křesťanské tradici Polska, která sebou logicky přináší i řadu charitativních iniciativ. V roce 1995 zde bylo 47 tisíc registrovaných neziskových organizací. Tento jev ale neměl dlouhého trvání. Pomalu ale jistě přestávaly tyto organizace hrát tak důležitou roli a byly

nahrazovány ziskově orientovanými organizacemi (Ciepielowska-Kowalik, Starnawska, Szymańska, & Pielński, 2021; Piątek, 2005).

Stav výdajů Maďarska na sociální politiku je obzvláště zarážející při pohledu na období těsně před změnou režimu (80. léta). Lze to vidět hlavně na příkladu stavu zdravotnictví, kde výdaje činí pouhé 3 % HDP. To vytváří zajímavý paradox, jelikož i přes to, že se jedná o nejnižší částku v celé Evropě, nelze říci, že by stav maďarského zdravotnictví byl zoufalý. Naopak počet zaměstnaných ve zdravotnictví a počty nemocničních lůžek jsou dokonce na nadprůměrné úrovni. Paradox je vyřešen při pohledu na výplaty určené zdravotnickému personálu a na kvalitu zdravotnických zařízení (Cerami, 2004). Z toho můžeme vyvodit, že stát je sice schopen pojmout velké množství pacientů, ovšem jen malému počtu z nich je opravdu schopen poskytnout kvalitní služby a zdravotnictví si musí vystačit s nízkými platy. Kromě tohoto případu zdravotnictví ale můžeme pozorovat jen lehce podprůměrné celkové výdaje na sociální politiku při porovnání s procenty HDP ostatních zemí Evropy v 80. letech. Trend se od té doby obrátil a sociální politice začalo být věnováno daleko více pozornosti. Jedná se o jev převážně vysvětlovaný ekonomickým rozvojem v období po odvrácení se od komunistického režimu (Ékes, 1995; Gács, 1986).

Při pohledu na tuto škálu odlišností lze dojít k závěru, že post-komunistické státy mají mezi sebou nesmírné množství diverzity, co se týče sociální politiky. Tento fakt je ještě více umocněn, když začneme analyzovat detailní financování jakéhokoliv sociálního programu. Jednotlivé země lze přiřadit k různým typům kategorizace ale mezi sebou nenacházejí dostatečné množství spojujících znaků, aby pro ně bylo možné vytvořit samostatnou zastřešující kategorizaci. Jediný spojujícím faktem je tendence post-komunistických zemí financovat sociální politiku přímo státem méně než ve zbytku Evropy (Kostadinova, 2014).

3.2. Skupina dlouhodobě liberálně demokratických států

Do této skupiny spadají následující státy: Francie, Německo, Španělsko, Itálie, Velká Británie, Rakousko, Belgie. Uvedené státy si v minulém století neprošly komunistickým režimem a od roku 1948 plně splňují kritéria liberálního státu. Tyto státy si taktéž neprošly žádnými událostmi, které by je drasticky odlišily od zbytku. Většina států této kategorie se dá pohodlně zařadit do konzervativního typu sociálního státu. Rakousko se v tomto ohledu lehce vymyká vzhledem ke své velmi silné sociální politice a stejně tak Itálie bývá v některých publikacích zabývajících se sociální politikou zařazována do kategorií zohledňujících specifickou podobu sociální politiky jihoevropských států.

Je obecně známo, že německá sociální politika patří k těm nejsilnějším a je neodmyslitelně spjata s německým politickým systémem. Počátky této tradice můžeme trasovat až k režimu Otto von Bismarcka, za jehož vlády byl v Německu, jako první zemi na světě, zaveden systém sociální ochrany, který reflektoval dnešní způsob fungování sociální politiky. Za zmínku stojí např. povinné zdravotní pojištění nebo také penzijní pojištění. Tyto nadčasové kroky zajisté formovaly budoucí podobu německého politického systému (Van Meerhaeghe, 2006).

Německo dlouhodobě patří na přední příčky kvality a dostupnosti zdravotní péče. Pro zdravotní péči bylo např. v roce 2011 vydáno velmi vysokých 11,3 % HDP. Bohužel stejně jako většina Evropy, Německo očekává stále rostoucí náklady na péči o svou populaci z důvodu fenoménu stárnutí populace. Zároveň je potřeba zmínit, že systém se stále ukazuje jako velmi efektivní a udržitelný a daří se mu s výzvami vypořádat lépe, než bylo některými experty očekáváno (SGI, 2014a).

Německo je unikátní ve svém způsobu financování sociálních programů při pohledu na podíl, kterým přispívají zaměstnanci a zaměstnavatelé do těchto sociálních programů. Německo jako jedno z mála pracuje s vyrovnaným poměrem příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů v oblasti financování penzí (podobná situace jako v již zmíněném Polsku), nemocenské, rodičovské a podpory v nezaměstnanosti. V podobné situaci se v rámci této skupiny nachází již pouze Rakousko, ovšem ne až tak výrazně (Kostadinova, 2014).

Rakousko si dlouhodobě udržuje vysoký standard sociální politiky, který se následně promítá do kvalitní a vysoké úrovně života velké části populace. Střední třída je zdravě rozvinuta. Míra chudoby a příjmová nerovnost se drží na minimu. Bohužel se Rakousko potýká i s řadou problémů a obzvláště v posledních letech tyto problémy vytváří značné výzvy pro rakouský sociální systém. Kromě klasického problému stárnutí populace se Rakouska významně dotkla migrační krize, která započala v roce 2015 (SGI, 2016a). Přesto se Rakousku stále daří udržovat svůj standart sociální politiky a zdravotnictví je jedno z nejdostupnějších v celé Evropě. Počet doktorů na 1000 obyvatel nemá v zahraničí konkurenci. Postupně ale dochází k navyšování rozdílů v kvalitě dostupné zdravotní péče napříč lokalitami a příjmovými skupinami (Röhn, Gönenç, Beer, & Boarini, 2013; SGI, 2016a).

Kritizováno je taktéž školství, které je sice na nadprůměrné úrovni, ovšem nenaplnuje svůj potenciál, což lze vidět v nepoměru vysokoškolských absolventů k ekonomické situaci země. Na vině je především velmi brzké rozdělení studentů do jednotlivých studijních

linií/programů, které výrazně ovlivňují jejich studentskou budoucnost. Výsledkem je, že společenský status rodiny/rodičů výrazně zasahuje do schopností studenta dosáhnout vyššího vzdělání. Existují iniciativy, které se pokouší o reformu tohoto systému, ovšem všechny se (minimálně do doby vydání zprávy o Rakousku organizací SGI v roce 2016) setkaly s velkým neúspěchem. Ve vládních kruzích není zájem o žádný způsob reformy (SGI, 2016a).

Velká Británie je zajiště nejvíce konzervativním státem této skupiny z hlediska sociální politiky. Dlouhodobě na sociální politiku vydává nejméně financí a nebrání se reformám a škrtům v různých sférách sociální politiky. Její přístup spočívá hlavně ve snaze liberalizovat sféry sociální politiky. V roce 2012 například došlo ke škrtům ve školství o 5,7 % a souběžně pokračovaly snahy o pozvednutí úrovně školství skrze tržní princip konkurence (SGI, 2014b). Nelze upřít, že spousta z těchto škol je na velmi vysoké úrovni a jejich prestiž je známá napříč světem. Problém ale nastává při pohledu na situaci sociálně znevýhodněných studentů. Ukazuje se, že tento systém školství vytváří značné překážky pro studenty z chudších poměrů a pro studenty pocházející z imigrovaných rodin. Existují iniciativy, které se snaží nadaným studentům z těchto poměrů pomoci (např. Pupil premium), ovšem nejsou zdaleka dostatečné (SGI, 2014b).

Zdravotnictví ve Velké Británii se daří velmi dobře, pokud nebereme v potaz již zmíněné výzvy, se kterými se potýká i většina ostatních států Evropy (SGI, 2014a, 2014b, 2016a, 2016b). Zdravotní péče je dostupná a inkluzivní. Je až zarážející, jaký kontrast zdravotní péče vytváří vůči ostatním sférám sociální politiky Velké Británie, které mají konzervativnější charakter.

Analýza všech těchto států a jejich skupin přidává důkazy pro v literatuře obecně přijímané tvrzení o neúspěšné europeizaci sociální politiky. Europeizace slaví dlouhodobé úspěchy a stala se nezpochybnitelnou součástí studia fungování Evropské unie. Tyto úspěchy ale slaví hlavně na poli ekonomických témat. Očekávalo se, že sociální politika bude následovat. Nestalo se tak a dodnes je sociální politika na půdě EU velmi ožehavým tématem (Scharpf, 2002; Fligstein, 2000). Usuzuji, že je to logicky, kromě jiného, způsobeno i značnou diverzitou v přístupech k sociální politice, kterou jsem zde analyzoval.

4. Analýza dat

V této kapitole již přistupuji k samotné analýze dat, které čerpám z volně dostupné databáze organizace OECD (2022). Nejprve pracuji s daty průměrů procent HDP vynaložených na sociální politiku jednotlivých zemí. Tato data jsou zobrazena v tabulce č. 1. Pro data za rok 2017 vypočítávám směrodatnou odchylku. Následně přecházím k porovnání průměrů množství vynaložených peněz převedených na jednoho obyvatele a na dolary s konstantní hodnotou k roku 2015. Data jsou zobrazena v tabulce č. 2. Veškeré údaje o výdajích na sociální politiku následně zanáším do grafů a pracuji s nimi na úrovni skupin. Podle níže popsaných vzorců tyto skupiny analyzuji. Rovnou se snažím o interpretaci výsledků v rámci kontextu ustanoveného v předchozí kapitole.

Skupina A	2000	2005	2010	2015	2017
Česká republika	17,9	18	19,6	19,3	18,5
Slovinsko	22,1	21,5	23,4	22,7	21,5
Polsko	20,2	20,9	20,7	20,2	20,8
Maďarsko	20,1	21,9	23	20,4	19,7
Slovensko	17,5	15,3	17,4	17,2	17,5
Litva	15,4	13,7	19,5	15,9	15,3
Lotyšsko	15,4	12,3	19,5	15,8	15,9

Skupina B	2000	2005	2010	2015	2017
Francie	27,7	28,8	31,1	31,8	31,5
Německo	25,5	26,4	26	25	25,4
Španělsko	19,5	20,5	24,9	24,7	23,9
Itálie	22,6	24,1	27	28,3	27,6
Velká Británie	16,9	19,3	23,3	21,5	20,5
Rakousko	25,7	26	27,6	27,7	27,3
Belgie	23,7	25,3	28,4	29,5	28,7

Tabulka č. 1

Zjišťuji, do jaké míry se mezi sebou státy liší napříč svými skupinami. Zjištěním lze potvrdit, zda jsou státy, které byly vybrány do jednotlivých skupin homogenní nebo jestli mezi sebou mají významné rozdíly, které mohou svou heterogenitou snižovat vypovídající hodnotu výsledků z důvodu nejednotnosti států uvnitř vlastních skupin.

Za tímto účelem vypočítávám směrodatnou odchylku pro obě skupiny. Pro účely výpočtu směrodatné odchylky pracuji s daty uvedenými v tabulce č. 1 za rok 2017. Pro skupinu A směrodatná odchylka vykazuje hodnotu 2,19. Pro skupinu B pak hodnotu 3,29. Zajímavým ukazatelem je taktéž porovnání rozdílu mezi nejvyššími a nejnižšími hodnotami v jednotlivých skupinách. V rámci skupiny A se v roce 2017 jedná o vysoký rozdíl s hodnotou 6,2 (rozdíl mezi

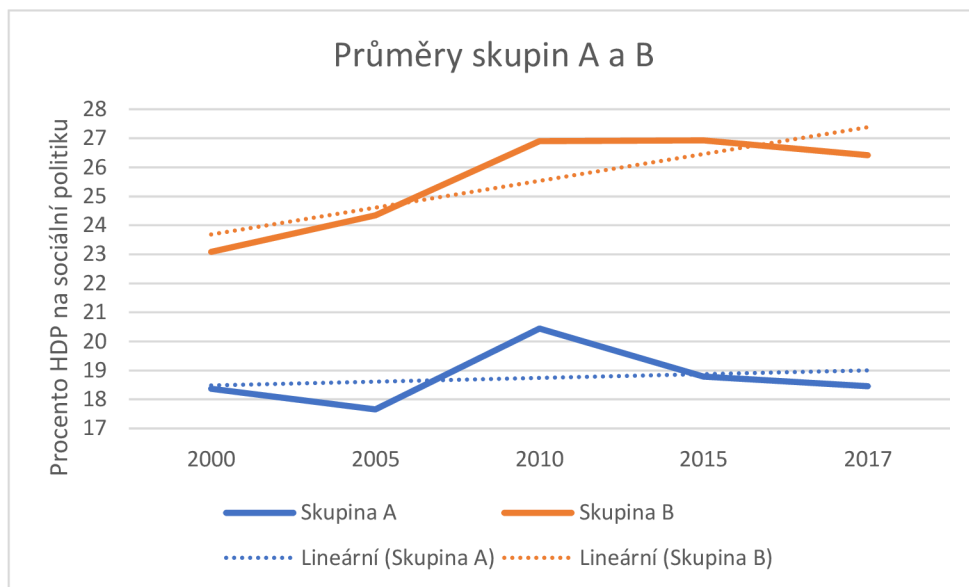
Litvou a Slovinskem). Pro skupinu B nabírá v roce 2017 tento rozdíl velmi vysokou hodnotu 11 (rozdíl mezi značně konzervativní Velkou Británií a Francií).

Obě skupiny vykazují značnou míru variability mezi svými jednotlivými státy. Skupina A je ale více homogenní než skupina B. Tyto výsledky nasvědčují, že státy v mnou definovaných skupinách jsou buď součástí dílčích skupin nebo jsou ve svém přístupu specifické bez větších možností jasné klasifikace. Zároveň vyšší míru homogenity skupiny A si vysvětluji právě společnou historií komunistického režimu, který byl zaměřen na fungování sociální politiky. Přesto ale usuzuji, že mnou formulované rozdělení na skupiny má své opodstatnění a jednotlivé výsledky mohou přispět k celkovému stavu poznání o financování sociální politiky. Případné rozdělení na dílčí skupiny může být zajímavým podnětem pro navazující výzkum této tematiky.

Pro výpočet vydaného procenta HDP na sociální politiku danou skupinou, které je pro jednotlivé letopočty uvedeno v rámci prvního grafu, vytvářím následující vzorec:

$$\frac{SocHDP1 + SocHDP2 + SocHDP3 + SocHDP4 + SocHDP5}{HDP1 + HDP2 + HDP3 + HDP4 + HDP5} \times 100$$

SocHDP_x je označení výdajů vydaných na sociální politiku v daném státě a daném roce v rámci jedné skupiny. Číselná hodnota dosazena za „x“ postupně označuje jednotlivá sledovaná období. SocHDP1 obsahuje data za rok 2000, SocHDP2 obsahuje data za rok 2005 atd. HDP_x je označení celkového HDP daného státu a v daném roce v rámci jedné skupiny. Výsledkem je průměrné procento HDP vynaložené na sociální politiku danou skupinou států, kterou zanáším do grafu pro konkrétní rok. Pro číselné hodnoty dosazené za „x“ platí stejná pravidla jako u předchozí proměnné.

Graf č. 1

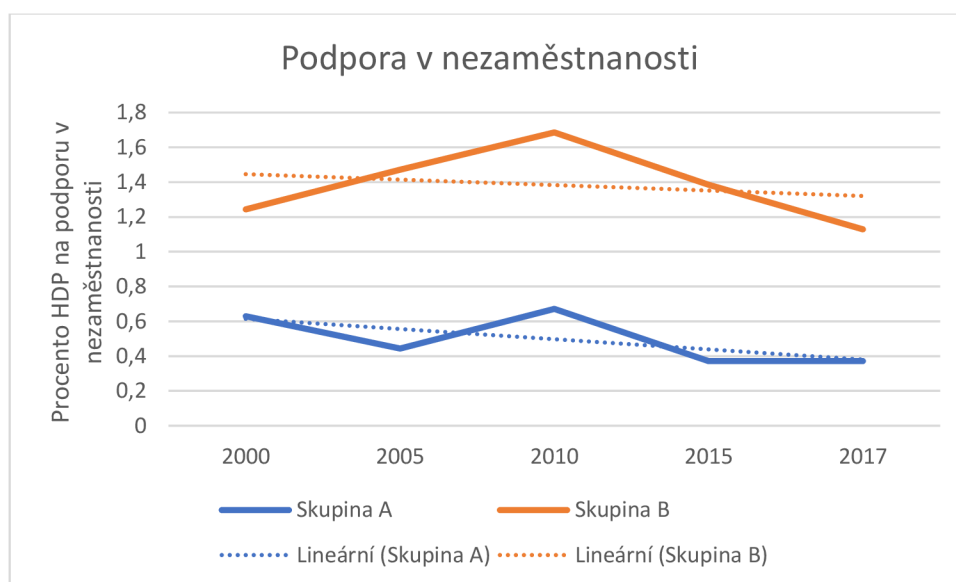
V grafu č. 1 lze pozorovat, že státy skupiny B nejenže udržují významný náskok nad státy skupiny A, ale zároveň ho stále v průběhu času navyšují. Tento výsledek je samozřejmě z velké části způsoben vyšším celkovým bohatstvím států skupiny B. To způsobuje, že státy v této skupině nemají důvod nevynaložit zvýšené prostředky pro vyšší spokojenost obyvatelstva. Tento jev není nutně samozřejmý, když se porozhlédneme po zbytku světa, ovšem není ani nikterak překvapivý. Překvapivým je výsledek skupiny A. Post-komunistické státy se nepřekvapivě nenacházely ihned z počátku přechodu k liberálně demokratickému režimu v dobré ekonomické situaci. Je nutné zmínit, že v takový moment lze průměrné výdaje na sociální politiku okolo 18 % HDP považovat za relativně vysoké. Obzvlášť pokud to srovnáme např. se Spojenými státy americkými, které v roce 2000 na sociální politiku vynaložily „pouhých“ 14,1 % HDP (OECD, 2022). Určité dědictví komunistického režimu zde minimálně zpočátku zajisté můžeme pozorovat.

Zarážející je stagnace růstu výdajů, která přišla paradoxně s nevyhnutelným ekonomickým růstem a celkovou modernizací země. Tento jev jde přímo proti zkušenosti dlouhodobě liberálně demokratických států skupiny B. Výsledek tedy přímo popírá, že by státy skupiny A začaly napodobovat státy skupiny B a zároveň nemůžeme hovořit ani o jakémkoliv dědictví silné sociální politiky. Můžeme pozorovat spíše setrvačnost statusu quo, který vlády z neznámých důvodů ponechávají bez zásahů, a to i přes fakt, že ve většině sledovaných zemí se k moci několikrát dostaly strany, které se otevřeně hlásily k levicové straně politického spektra. Na druhou stranu často nedochází ani k nutným reformám či k liberalizaci sociální politiky v období pravicových vlád. Často z důvodu nátlaku vytvořeného veřejností či ze

strachu z propadu hlasů ve volbách, jak bylo pozorováno např. v ČR, jak uvádí Večerník (2005).

U obou skupin můžeme pozorovat vrchol jejich výdajů na sociální politiku okolo roku 2010 (OECD, 2022). V různých sférách sociální politiky, které jsou částečně kvantitativně analyzovány níže, pak dochází k propadu či ke stagnaci, což se projevuje i v celkovém souhrnu výdajů na sociální politiku. Jedním z možných faktorů je dluhová krize v eurozóně, která započala v roce 2009 (ČNB, 2021). V případě České republiky lze jako možný faktor zmínit i krátkou recesi v období 2012-2013 (Dubská, 2013).

Zajímavé informace můžeme získat i z dat o jednotlivých sférách, které dohromady tvoří výdaje na sociální politiku, jak je definuje OECD (2022). Pro grafické znázornění dat využívám stejného výpočetního vzorce jako v případě výpočtu průměru celkových výdajů na sociální politiku v předchozím grafu.

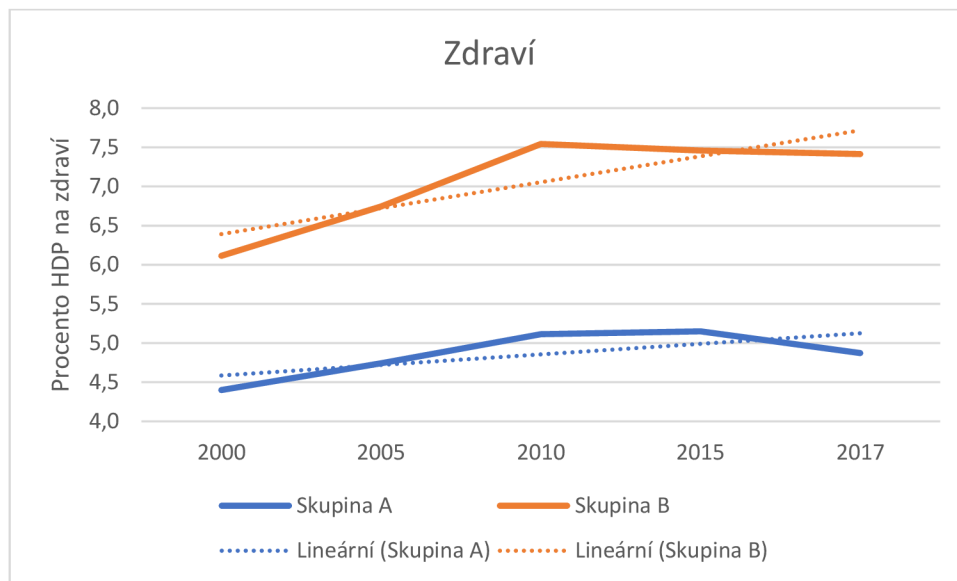
Graf č. 2

Graf č. 2 vykazuje podobný trend jako graf č. 1. Lze vidět propast v množství financí vynaložených na podporu v nezaměstnanosti mezi skupinou A a skupinou B. Podpora v nezaměstnanosti je důležitou součástí sociální politiky, jelikož poskytuje nutné bezpečí pro osoby, které se zrovna nacházejí v procesu hledání uplatnění na trhu práce.

Na sféru podpory v nezaměstnanosti je ovšem potřeba nahlížet se zvýšenou opatrností. Intervenujících proměnných je celá řada a výsledky jsou nimi jednoznačně ovlivněny. Můžeme např. předpokládat, že stát, který má nízkou míru nezaměstnanosti, bude logicky vydávat méně peněz na podporu v nezaměstnanosti, a to i v případě, že poskytuje kvalitnější a efektivnější

způsob zajištění než ostatní státy. Nezaměstnanost napříč Evropou postupně klesá. Sféra zajištění podpory v nezaměstnanosti tedy neprodukuje výsledky s dostatečnou vypovídající hodnotou.

Graf č. 3

Graf č. 3 dále potvrzuje trend zobrazený v grafu č. 1 a poukazuje na výrazný rozdíl ve financování zdravotnictví. Oproti celkovému stavu sociální politiky ale nepozorujeme tak výrazné skoky mezi jednotlivými sledovanými obdobími. To platí především pro post-komunistické státy skupiny A. Vysvětlení je možné hledat právě ve zmiňovaném tlaku vyvíjeném společností a politickou volební konkurencí, které dohromady udržují status quo. Zdravotnictví je v tomto ohledu velmi na očích a lidé jsou v této sféře sociální politiky obzvláště citliví na změny. Je tedy logické, že zdravotnictví je jednou z nejstabilnějších sfér.

Skupina A	2000	2005	2010	2015	2017
Česká republika	4 174,7	5 104,5	6 118,9	6 537,2	6 754,1
Slovinsko	5 433,2	6 270,4	7 289,8	7 167,0	7 344,1
Polsko	3 161,1	3 813,1	4 734,0	5 366,8	5 972,9
Maďarsko	3 802,9	5 193,8	5 454,2	5 450,6	5 626,2
Slovensko	2 847,5	3 203,5	4 582,2	5 156,7	5 481,4
Litva	2 001,3	2 704,7	4 370,4	4 594,2	4 852,9
Lotyšsko	1 849,4	2 314,2	3 827,0	3 915,5	4 250,8

Skupina B	2000	2005	2010	2015	2017
Francie	10 378,4	11 317,6	12 353,3	12 983,5	13 208,1
Německo	10 271,1	10 942,5	11 607,2	11 919,5	12 466,5
Španělsko	6 321,2	7 259,0	8 680,7	8 630,4	8 851,8
Itálie	8 937,4	9 747,6	10 467,9	10 457,6	10 541,6
Velká Británie	6 157,9	7 850,2	9 341,0	9 183,8	8 942,2
Rakousko	11 260,9	12 094,7	13 484,0	13 855,0	13 992,0
Belgie	9 510,5	10 961,0	12 753,1	13 640,9	13 602,4

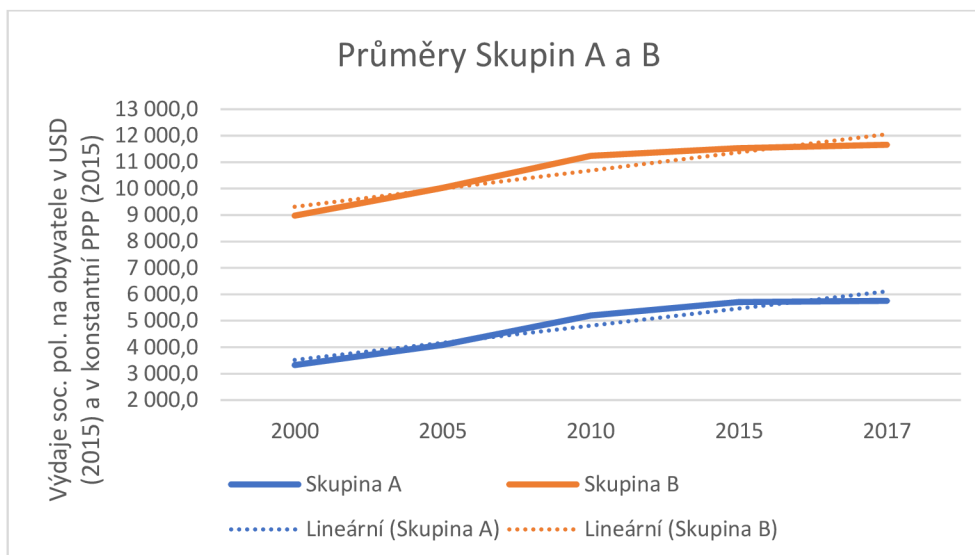
Tabulka č. 2

Pro získání výsledků, se kterými pracuji v grafu č. 4, pracuji se vzorcem, který má následující podobu:

$$\frac{SocHDP1}{Obyv1} + \frac{SocHDP2}{Obyv2} + \frac{SocHDP3}{Obyv3} + \frac{SocHDP4}{Obyv4} + \frac{SocHDP5}{Obyv5}$$

5

Jako u předchozího vzorce SocHDPx je označením pro vynaložené množství peněz na sociální politiku daným státem v daném roce v rámci jedné skupiny. Obyvx je označením pro počet obyvatel v daném státě a v daném roce v rámci jedné skupiny. Výsledkem jsou výdaje na sociální politiku převedené na obyvatele v USD v konstantní hodnotě k roku 2015 a v konstantním PPP (Purchasing power parity) taktéž k roku 2015.

Graf č. 4

Graf č. 4 nevykazuje stejnou míru navyšujících se rozdílů mezi sledovanými skupinami států, ovšem zároveň potvrzuje existenci hluboké a dlouho trvající propasti, která nejeví žádné tendence sblížování. Graf potvrzuje, že zajiště z důvodu ekonomického růstu evropských zemí dochází k nominálnímu navýšení výdajů na sociální politiku, ale v celkovém pohledu státy skupiny A nejeví žádný náznak motivace k navýšení sociálních výdajů, které by opravdu reflektovalo ekonomické sblížování evropských států, ke kterým patří obě sledované skupiny. Výsledky grafu č. 1, grafu č. 3 a grafu č. 4 odráží poznatky, kterých bylo dosaženo v rámci deskriptivního popisu a částečné kvalitativní analýzy obou skupin států v rámci 3. kapitoly této práce.

Z výsledků můžeme rovněž vyvodit korelaci, že dlouhá tradice liberální demokracie vede k vyšším výdajům na sociální politiku. Je tedy na pováženu, zda by post-komunistické státy skupiny A neměly z dlouhodobého hlediska zvážit výraznější nárůst výdajů na sociální politiku, pokud chtějí dosáhnout stejných dlouhodobých úspěchů jako v případě států skupiny B. Tento závěr je v souladu s obecně přijímaným tvrzením, že silná sociální politika pomáhá předcházet extrémistickým a populistickým vlivům, které mohou vést právě k rozložení liberální demokracie (Burgoon, 2006). Post-komunistické státy by tedy měly tento stav bedlivě analyzovat a nadále sledovat, pokud hodlají také dosáhnout úspěchu, kterým je stabilní dlouhodobě trvající režim liberální demokracie. Korelaci ale jednoznačně nelze označit za kauzalitu. Vyskytuje se zde řada nekontrolovaných proměnných, které mohou do výzkumu zasáhnout. Výsledek pozorování tedy nelze označit za obecně platný fakt.

I přes absenci dostatečného množství důkazů, aby mohly být výsledky interpretovány jako kauzální, vyhodnocuji, že hypotéza č. 1 se výzkumem potvrdila. Naopak hypotézy č. 2 a č. 3 byly vyvráceny.

Závěr

V rámci detailnějšího popisu podoby sociální politiky jednotlivých států obou skupin v rámci 3. kapitoly této práce jsem dospěl k mnoha zajímavým poznatkům o stavu sociální politiky a došel jsem k závěru, že sociální politika post-komunistických států na tom není zdaleka tak dobře, jak bylo předpokládáno. Na základě datové analýzy údajů poskytnutých OECD (2022) došlo k potvrzení hypotézy č. 1 a zároveň k vyvrácení hypotéz č. 2 a č. 3.

Očekával jsem, že post-komunistické země budou ve výdajích na sociální politiku výrazně konkurovat dlouhodobě liberálně demokratickým zemím. Převážně kvůli předpokladu, že obyvatelstvo si navyklo na určitý standard výdajů na sociální politiku a po rozpadu komunistického režimu nebylo pro politické strany výhodné provádět politiku škrťů a liberalizaci sfér sociální politiky, pokud si chtěly udržet politickou podporu. Tato nevole vedla ke stagnaci reforem. Datová analýza následně poskytla údaje, které tato očekávání vyvrací a dále zobrazují stagnující či až dokonce vzrůstající nerovnost ve financích vydaných na sociální politiku mezi definovanými skupinami evropských států ve prospěch dlouhodobě liberálně demokratických. Ukazuje se, že výdaje na sociální politiku, na které byla společnost v post-komunistických zemích tak citlivá, jak se ukazuje na případu České republiky, nikdy nebyly až tak vysoké a nelze hovořit ani o kvalitní úrovni této sociální politiky. Tím se zároveň vytváří korelace mezi dobou trvání liberální demokracie a výdaji poskytnutými na sociální politiky. Stejnou korelaci lze ustanovit i při pohledu na kvalitu poskytnutých sociálních služeb.

Při pohledu na kvalitativní analýzu stavu sociální politiky jednotlivých zemích znovu dochází k jasné převaze skupiny dlouhodobě liberálně demokratických států. K významné dominanci dochází např. v oblastech zdravotnictví a školství. Pro post-komunistické země je následně typické dostupné zdravotnictví (zpravidla více doktorů na 1000 obyvatel), ovšem jeho kvalitu nelze s dlouhodobě liberálně demokratickými zeměmi srovnávat. Nelze ji srovnávat v období komunistického režimu ani v současném sledovaném období. Zároveň zmíněná dostupnost rozhodně nějak významně v dlouhodobě liberálně demokratických státech nezaostává. Současně jsem dosáhl poznatku, že z dlouhodobě liberálně demokratických zemí, které byly v této práci sledovány, se nejvíce vymyká Velká Británie, jejíž přístup k sociální politice je citelně konzervativnější než ve zbytku Evropy. Zároveň si ale stále drží značnou kvalitu sociální politiky.

Neochota k liberalizaci a ke škrťům sociální politiky po rozpadu komunistického režimu v post-komunistických zemích zde ale místy opravdu byla přítomna, jak nacházím při analýze

případu České republiky. Nabízí se logický závěr, že výdaje a kvalita sociální politiky jsou omezovány v důsledku neschopnosti prosadit důležité a potřebné reformy a že sociální politika v komunistických režimech si v první řadě nikdy v sobě nenesla potenciál, kterým by mohla konkurovat současné podobě sociální politiky v dlouhodobě liberálně demokratických zemích.

Kvalitní a přehledně zpracované zprávy o stavu jednotlivých zemí, kvalitativní analýzy a publikace ustanovující kategorizace sociální politiky evropských států hrály významnou roli při dosažení prezentovaných výsledků.

Práce ovšem nedokázala poskytnout výsledky s dostatečnou výpovědní hodnotou, aby se zjištěné vztahy daly jednoznačně označit za kauzální. Na vině jsou hlavně některé nekontrolované intervenující proměnné či nutné omezení velikosti skupin na pouze sedm zemí. Zároveň měření směrodatné odchylky v rámci datové analýzy poukázalo na značnou heterogenitu napříč oběma skupinami států. Dlouhodobě liberální státy ale v této oblasti dominují a jsou daleko více heterogenní než skupina post-komunistických zemích. Na vině jsou např. výdaje na sociální politiku Velké Británie, u které lze pozorovat přetrvávající konzervativní přístup k sociální politice.

I přes zmíněné slabší stránky přinesla práce, z mého pohledu, obohacující výsledky pro budoucí širší studium rozdílů ve výdajích na sociální politiku evropských zemí ale potencionálně i zemí zbytku světa, jelikož se řada analytických postupů prezentovaných v této práci dá zajisté přenést i do odlišného prostředí, kterému by se ale výzkum samozřejmě musel vhodně přizpůsobit. Rozhodně se nabízí i možnost detailnější revize stejného výzkumu, při kterém by došlo k vyšší míře kontroly intervenujících proměnných a k využití přesnějších a pokročilejších analytických nástrojů a vzorců. Budoucí výzkum může zároveň přinést návrhy na konkrétní kvalitativní i kvantitativní úpravy různých sfér sociální politiky jednotlivých států. Rozhodně se jedná o zajímavá témata, která stojí za rozpracování v navazujícím výzkumu.

Seznam pramenů a literatury

- Burgoon, B. (2006). On Welfare and Terror: Social Welfare Policies and Political-Economic Roots of Terrorism. *The Journal of Conflict Resolution*, 50(2), 176–203. Dostupné z <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcfltr50&div=11>
- Cerami, A. (2005). *Social policy in central and eastern europe. The emergence of a new european model of solidarity?* (Disertační práce). Erfurtská univerzita, Erfurt.
- Ciepielowska-Kowalik A., Starnawska M., Szymańska A., & Pielniński B. (2021) Social Enterprise in Poland: Institutional and Historical Context. In J. Defourny, & M. Nyssens (Eds.), *Social Enterprise in Central and Eastern Europe: Theory, Models and Practice* (s. 138-148). Londýn: Routledge.
- Česká národní banka (ČNB). (2021). *Deset let od eskalace dluhové krize eurozóny*. Praha: ČNB.
- Dubská, D. (2013). *2012: Rok recese české ekonomiky*. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/2012_rok_recese_ceske_ekonomiky_20130731
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ékes, I. (1995). A Comment on High Social Expenditures in Hungary. (1995). *Journal of Economic Issues*, 29(3), 923–927. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/4226997?seq=1>
- Euroskop. (n. d.). *Sociální politika*. Dostupné z <https://euroskop.cz/ja-a-eu/fondy/prehled-fondu/o-komunitarnich-programech/socialni-politika/>
- Eurostat. (2022). Statistická data vyhledána 25.2. Dostupné z <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00026/default/table?lang=en>
- Evropská komise (EK). (n. d.). *Program EU pro zaměstnanost a sociální inovace (EaSI)*. Brusel: EK.
- Ferrera, M. (1996). The “Southern model” of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17–37. <https://doi.org/10.1177/095892879600600102>
- Fligstein, N. (2000). The process of europeanization. *Politique européenne*, 1, 25-42. <https://doi.org/10.3917/poeu.001.0025>
- Gács, E. (1986). Hungary’s Social Expenditures in International Comparison. *Acta Oeconomica*, 36(1/2), 141–154. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/40729228?seq=1>
- Govdeli, T., & Umar, E. K. (2021). Dynamic Linkages between Social Expenditures and Economic Growth: the Most Important Conclusions for Central European Countries. *Comparative Economic Research*, 24(4), 7–21. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.28>
- Kerstenetzky, C. L. (2021). Why we need an allocative (and resourceful) welfare state. *Brazilian Journal of Political Economy*, 41(4), 745–759. <https://doi.org/10.1590/0101-31572021-3356>

- Kostadinova, P. (2014). Social Policy Arrangements across Europe: Continuing Disparities between Social Models in the EU?. *L'Europe en Formation*, 372, 33-50. <https://doi.org/10.3917/eufor.372.0033>
- Moravskoslezský kraj (MSK). (2020). *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Moravskoslezském kraji na léta 2021-2023*. Ostrava: MSK.
- Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). (2022). Statistická data vyhledaná 25. 2. 2022. Dostupné z <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>
- Piątek, K. (2005). Organizacje pozarządowe jako podmioty polityki społecznej. In B. Kromolicka (Ed.), *Praca socjalna w organizacjach pozarządowych: z problemów działania i kształcenia*. Toruń: Akapit.
- Potůček, M. (2004). Accession and social policy: The case of the Czech Republic. *Journal of European Social Policy*, 14(3), 253–266. <https://doi.org/10.1177/0958928704044623>
- Röhn O., Gönenç R., Beer Ch., & Boarini R. (2013). Austria's Well-being Goes Beyond GDP. *OECD Economics Department Working Papers*, 1079. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k422133hjnv-en>.
- Santos, M., & Simões, M. (2021). Globalisation, Welfare Models and Social Expenditure in OECD Countries. *Open Economies Review*, 1–26. <https://doi.org/10.1007/s11079-021-09646-2>
- Scharpf, F. W. (2002). The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity. *Journal of Common Market Studies*, 40(4), 645–670. Dostupné z <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/jcmks40&div=40>
- Sullivan, A. (2018, 17. srpna). A timeline of Greece's long road to recovery. *Deutsche Welle*. Dostupné z <https://www.dw.com/en/a-timeline-of-greeces-long-road-to-recovery/a-45118014>
- Sustainable Governance Indicators (SGI). (2014a). *2014 Germany Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Sustainable Governance Indicators (SGI). (2014b). *2014 United Kingdom Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Sustainable Governance Indicators (SGI). (2016a). *Austria Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Sustainable Governance Indicators (SGI). (2016b). *Czech Republic Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Taylor, A. M., & Taylor, M. P. (2004). The Purchasing Power Parity Debate. *The Journal of Economic Perspectives*, 18(4), 135–158. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/3216796?seq=1>
- Van Meerhaeghe, M. (2006). Bismarck and the social question. *Journal of Economic Studies*, 33(4), 284–301. <https://doi.org/10.1108/01443580610688448>
- Večerník, J. (2005). Proměny a problémy české sociální politiky. *Sociologický Časopis*, 41(5), 863–880. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/3216796?seq=1>

Weir, M. (2001). Welfare State. In Smelser, N. J., & Baltes, P. B. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (s. 16432-16435). Oxford: Pergamon.
<https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/01094-9>

The world bank. (2020). Statistická data vyhledána 21.4. Dostupné z
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=true

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu

Abstrakt

Sociální politika v post-komunistické Evropě – Dědictví komunistického režimu?

Bakalářská práce se zabývá rozdíly ve financování sociální politiky napříč zeměmi Evropy a napříč obdobími 2000-2017. Důraz je kladen na porovnání vytvořených skupin, které na jedné straně představují země s dlouhodobou zkušeností s liberálně demokratickým režimem a na straně druhé státy, které si prošly komunistickým režimem. Nejdříve dochází ke kvalitativnímu zhodnocení stavu sociální politiky obou skupin. Následně dochází ke kvantitativnímu porovnání skupin na základě dat o výdajích na sociální politiku poskytnutých organizací OECD. Data jsou prezentována ve formě procenta z HDP vydaného na sociální politiku a ve formě výdajů převedených na dolary a na jednoho obyvatele. Dochází k porovnání průměrů obou skupin. Výsledky ukazují, že dlouhodobě liberální demokratické státy vynakládají více financí na sociální politiku.

Klíčová slova

Evropa, sociální politika, výdaje na sociální politiku, post-komunistické země, komunistický režim

Abstract

Social policies in post-communist Europe – Heritage of a communist regime?

The bachelor thesis focuses on differences in financing of social policies across European countries in the period of 2000-2017. Emphasis is placed on comparing groups formed by the author. The first group contains countries with long-term experience with liberal democracy. The second group contains countries that went through a period of communist regime. First the thesis focuses on qualitative comparison of the state of social policies in each group. Secondly the thesis focuses on quantitative comparison of the groups based on social expenditure data provided by OECD. Data are presented in a form of percentage of GDP that is spent on social expenditure. They are also presented in a form of amount of USD dollars per head spent on social expenditure. The data are analysed through comparison of means. The results show that countries with long-term experience with liberal democracy spend more on social policies.

Key words

Europe, Social policy, social expenditure, post-communist countries, communist regime